

**ਸੂਚਨਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਯੋਜਨ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ
(Planning and Management of Information Consolidation Units)**

ਪਾਠ ਸੰਰਚਨਾ

- 11.0 ਉਦੇਸ਼
- 11.1 ਭੂਮਿਕਾ
- 11.2 ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ
- 11.3 ਯੋਜਨਾ
- 11.4 ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੋਮੇ
- 11.5 ਸੰਸਥਾਗਤ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਬਣਤਰ
- 11.6 ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਬਜਟ ਰਚਨਾ
- 11.7 ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ
- 11.8 ਮੰਡੀਕਰਣ
- 11.9 ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ
- 11.10 ਮੁਲਾਂਕਣ
- 11.11 ਸਾਰ
- 11.12 ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ

11.0 ਉਦੇਸ਼

ਪਾਠ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

- (i) ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਇਕਾਈ ਦੀ ਧਾਰਣਾਵਾਂ;
- (ii) ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਾਗ;
- (iii) ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੋਮਿਆ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਅਤੇ
- (iv) ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ.ਜ਼+ (OH) ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

11.1 ਭੂਮਿਕਾ

ਪੀਟਰ ਡਰਕਰ (Peter Drucker) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਕਸਤ ਯੁਗ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਸਿਹਤ ਧਿਆਨ, ਸਿੱਖਿਆ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਬਚਾਓ, ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜਕਰਤਾ, ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਆਦਿ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਹ ਖੁਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਦਲੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਹੈ ਉਤਪਾਦਕ → ਸੰਪਾਦਕ → ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ → ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਸਾਰ ਸੇਵਾ → ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ → ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਆਨ ਲਾਇਨ ਸੇਵਾਵਾਂ → ਸੰਸਥਾਵਾਂ → ਅੰਤਮ ਉਪਭੋਗਤਾ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

- (i) ਗਿਆਨ ਸਿਰਜਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ : ਖੋਜ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਆਰ ਐਂਡ ਡੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ।
- (ii) ਗਿਆਨ/ਸੂਚਨਾ ਪਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਪਰਸਾਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਅੰਕੜਾ ਸੰਸਥਾਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਡਾਟਾ ਸੈਂਟਰ ਆਦਿ) ਅਤੇ
- (iii) ਗਿਆਨ/ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਇਕਤ੍ਰੀਕਰਣ, ਸੰਭਾਲ, ਪਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਪਰਸਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਕੇਂਦਰ, ਸੂਚਨਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਯੋਜਨ ਕੇਂਦਰ ਆਦਿ)।

ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਇਕ ਪਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਠ (Text) ਜਾਂ ਸੁਨੇਹੇ (Message) ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ICP ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਏਲਵਿਨ ਟੋਫਲਰ ਦੇ ਕਥਨ 'ਥਰਡ ਵੇਵ' (Third Wave) ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਕੁੱਝ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ, ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪੁਲੰਦੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

11.1.1 ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਇਕਾਈ (Information Consolidation Unit)

ਸੂਚਨਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੇਂਦਰਾਂ (ਹੁਣ ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਕਰਣ ਇਕਾਈ) ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਕੁਝ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਮਰਪਤ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ICU ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ICU ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ :

- (i) ਪਿਤਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ;
- (ii) ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਪਰਗਟ ਜਾਂ ਸਥਾਪਤ ਲੋੜਾਂ ;
- (iii) ਸਮਸਿਆ ਖੇਤਰ ;
- (iv) ਕ੍ਰਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ;
- (v) ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਸਰਨਾ।

11.1.2 ਯੋਜਨਾ (Planning)

ਯੋਜਨਾ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਾਥ (well begun half done) ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੈ। ਯੋਜਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਅਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕਾਈ ਦੇ ਟੀਚੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਜੀਵਤ ਪਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ICU ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਲੀਕਦੇ ਹਾਂ। ਜ਼ਰੂਰੀਚਲੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜਿਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ, ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਦਉਪਯੋਗ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ (road map) ਹੈ। ਜ਼ਿਰੂਰੀਲ ICU ਦੇ ਸਮਾਂਬੱਧ (time bound), ਸਪਸ਼ਟ, ਮਾਪਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਯੋਗ ਉਦੇਸ਼ ਉਲੀਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

11.1.3 ਪ੍ਰਬੰਧ (Management)

ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਣ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਜ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਕੂਨਜ਼ (Koonz) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਪ੍ਰਬੰਧ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰਸਮੀ ਸੰਗਠਤ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ICU ਲਈ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹਨ। ICU ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੱਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :

- (i) ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ, (ii) ਯੋਜਨਾ, (iii) ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੋਮੇ, (iv) ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਬਣਤਰ, (v) ਬਜਟ ਰਚਨਾ, (vi) ਪਰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ, (vii) ਮੰਡੀਕਰਣ ਅਤੇ (viii) ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ।

ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ (Policy Formulation)

ਨੀਤੀ ਅਗੇਤਰੇ ਵਿਕਾਸਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਭਰਪੂਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ICU ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ :-

- (i) ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਇਕਾਈ (ICU) ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਕੀ ਹੈ ?
- (ii) ICU ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
- (iii) ਕਿਹੜੀ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾ, ਕਿਵੇਂ ਦੇਣੀ ਹੈ ?
- (iv) ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਕਥਨਾਂ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;
- (v) ਬਾਕੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ICU ਦੇ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ?
- (vi) ਉਪਭੋਗਤਾ, ICU ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਕੀ ਹਨ ?
- (vii) ਸੇਧ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਲੈਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕੀ ਹੈ ? N.P. ਬਣਾਈ ਗਈ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਥਰਟਨ (Atherton) (1977) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਜੇਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਵਸਰਾਂ ਤੇ ਉਪਯੋਗ ਲਈ ਲਚਕੀਲੀ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ICU ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲਾਇਟ ਹਾਊਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

11.2.1 ਨੀਤੀ ਪਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ (Process of Policy and Use)

ਅਥਰਟਨ (1977) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਤੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ :-

- (i) ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਪਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ;
 - (ii) ਵਰਤਮਾਨ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ;
 - (iii) ਕਾਰਗਰਤਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ;
 - (iv) ਨਵੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਧੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ;
 - (v) ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਪਰਕਿਰਿਆ;
 - (vi) ਨੀਤੀ ਦੀ ਨੇਮਾਵਲੀ ਬਣਾਉਣੀ; ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਹੋਵੇ; ਇਸ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ;
 - (vii) ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਰਸਾਰ; ਅਤੇ
 - (viii) ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨੀਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧੀ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ/ਧਿਆਨਯੋਗ ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ :
- (i) ਸਮੱਗਰੀ ਇਕਤ੍ਰੀਕਰਣ ਲਈ ਨੀਤੀਕ ਫੈਸਲੇ;
 - (ii) ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ;
 - (iii) ਅਮਲਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ; ਅਤੇ
 - (iv) ਸੰਪੂਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੰਯੋਜਨ

11.3 ਯੋਜਨਾ (Planning)

ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਪਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਤਿੰਨ ਪਹੁੰਚਾਂ ਹਨ :

- (a) ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਹੁੰਚ (System approach to planning) ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਇਕ ਧਾਰਣਾਤਮਕ ਢਾਂਚਾ ਜਾਂ ਮਾਡਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੱਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ :-

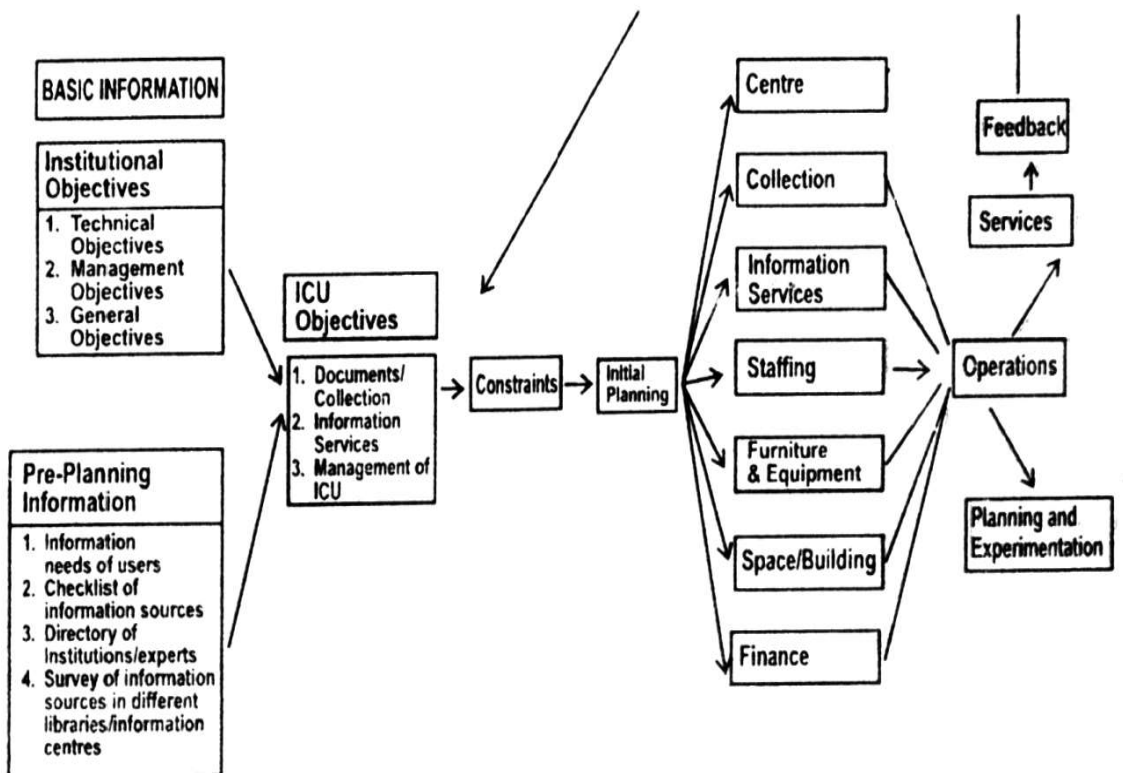
**ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ
(Environmental Information)**

- (i) **ਯੁਕਤੀ ਯੋਜਨਾ (strategic planning)** ਟੀਚੇ; ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਕਤਾਂ; ਲੋੜਾਂ; ਵਿਵਸਥਾ; ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ; ਮੁਲਾਂਕਣ ਚੋਣ; ਨਿਰਣੇ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼; ਯੋਜਨਾ; ਅਮਲ।
- (ii) **ਉੱਦਮੀ ਯੋਜਨਾ (operational planning)** ਉਪ-ਉਦੇਸ਼; ਵਿਭਾਗੀ ਲੋੜਾਂ; ਵਿਭਾਗੀ ਵਿਵਸਥਾ ਮੁਲਾਂਕਣ; ਚੋਣ, ਨਿਰਣੇ; ਉਪ-ਯੋਜਨਾਵਾਂ; ਅਮਲ।
- (iii) **ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (task programme)** ਕਾਰਜ ਉਦੇਸ਼; ਲੋੜਾਂ; ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ; ਵਿਕਾਸ; ਚੋਣ, ਨਿਰਣੇ, ਪ੍ਰਲੇਖਨ, ਅਮਲ।

ਯੁਕਤੀ ਯੋਜਨਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੈ; ਉੱਦਮੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਸੰਸਥਾਗਤ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਸਮੱਗਰੀ, ਢੰਗ, ਯੁਕਤੀ ਯੋਜਨਾ, ਨਿਯਮ ਲੋਕ, ਵਿੱਤ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ii) ਵਹਾਅ ਚਿੱਤਰ (Flow Chart)

ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ICU ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਗ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ :-

ਉਪਰਲੇ ਚਿਤਰ ਵਿਚ ICU ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਗਾਂ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ICU ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਤੱਤ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

(i) ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਡਾਟਾਬੇਸ, (ii) ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾਵਾਂ, (iii) ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ, (iv) ਸਾਜੋ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣ, (v) ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ (vi) ਵਿੱਤ।

11.4 ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ੍ਰੋਤ (Resource Needed)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ :

11.4.1 ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ੍ਰੋਤ (Man Power Resource)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੀ ਕਾਰਗਰਤਾ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ICU ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ (i) ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਮਲਾ, ਅਤੇ (ii) ਸਹਾਇਕ ਅਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਮਲੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਖਰਚ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਗਿਣਵਤਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅਮਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਪ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ICU ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ : (i) ਅਮਲੇ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣੇ, (ii) ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ, (iii) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਹੋਂਦ, (iv) ਅਮਲੇ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ (v) ਕੀਮਤ/ਤਨਖਾਹ ਆਦਿ।

11.4.2 ਤਕਨੋਲੋਜੀਕਲ ਸ੍ਰੋਤ (Technological Resources)

ਚੰਗੇ ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨੋਲੋਜੀ, ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕੱਤੀਕਰਣ ਭੰਡਾਰਣ, ਵਿਵਸਥਾ, ਪਰਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਡੈਟਾ ਪਰਸਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਤਕਨੋਲੋਜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਤੇ ਬਿਜਲਈ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ICU ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

11.4.3 ਭੌਤਕੀ ਸ੍ਰੋਤ (Physical Sources)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਲਈ ਭੌਤਕੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਫਰਨੀਚਰ, ਉਪਕਰਣ, ਇਮਾਰਤ/ਸਥਾਨ ਸੁਵਿਧਾ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਜੋ-ਸਮਾਨ/ਉਪਕਰਣਾਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਇਹ ਆਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ : (i) ਸਾਜੋ ਸਮਾਨ - ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, (ii) ਸਾਜੋ ਸਮਾਨ/ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, (iii) ਕੀਮਤ ਅਨੁਮਾਨ, (iv) ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ। ਲਾਗਤ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ, ਪੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਸੰਖਿਆ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹਨ।

ਸਥਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ : (i) ਸਥਿਤੀ-ਵਿਕਲਪੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਯੁਕਤ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਚੋਣ, (ii) ਸਥਾਨ, ਵਿਕਲਪੀ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, (iii) ਲਾਗਤ ਅਨੁਮਾਨ ਜਮੀਨ, ਟੈਕਸ, ਕਨੂੰਨੀ ਖਰਚੇ, ਕਿਰਾਇਆ ਆਦਿ। (iv) ਸਥਾਨਕ ਹਾਲਤਾਂ : ਜਲਵਾਯੂ, ਥਾਂ ਅਤੇ ਧਰਾਤਲ, ਆਵਾਜਾਈ ਸਾਧਨ ਸੁਵਿਧਾ, ਪਾਣੀ ਪੂਰਤੀ, ਬਿਜਲੀ ਪਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਉਸਾਰੀ, ਸਾਂਭ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

11.4.4 ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤ (Information Sources)

ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤੀਕਰਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ - ਪ੍ਰਲੇਖੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਪ੍ਰਲੇਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਵਿਚ ਮੁਢਲੇ, ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। (i) ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤਰ (ii) ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸੰਭਾਵਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ। (iii) ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, (iv) ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਮੰਗ ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੰਗ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

11.4.5 ਵਿੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤ (Financial Resources)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੇ ਅਮਲੇ, ਪਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ/ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਵਿੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਲਾਗਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਖਰਚ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

(a) ਮੂਲ ਲਾਗਤ ਖਰਚਾ (Capital Expenditure)

ਜਮੀਨ ਦੀ ਖਰੀਦ, ਇਮਾਰਤ, ਉਪਕਰਨ, ਸਾਜੇ ਸਮਾਨ, ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸਥਾਈ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਵਾਹਨ ਦੀ ਖਰੀਦ ਆਦਿ।

(b) ਤੁਰੰਤ ਖਰਚਾ (Current Expenditure)

ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ, ਦੈਨਿਕ ਖਰਚੇ, ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਖਰਚੇ।

ਬਜਟ ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : (i) ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਖਰਚੇ। (ii) ਸਲਾਨਾ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਬਜਟ ਅਤੇ (iii) ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ।

ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਬਣਤਰ

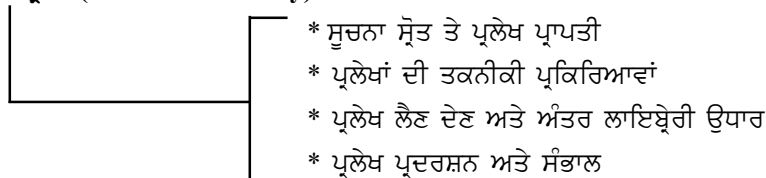
(Organisational and Functional Structure)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਬਣਤਰ, ICU ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ICU ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਇਕਾਈਆਂ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋਣ। ਇਹ ਹਿੱਸੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਨ, ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਣ।

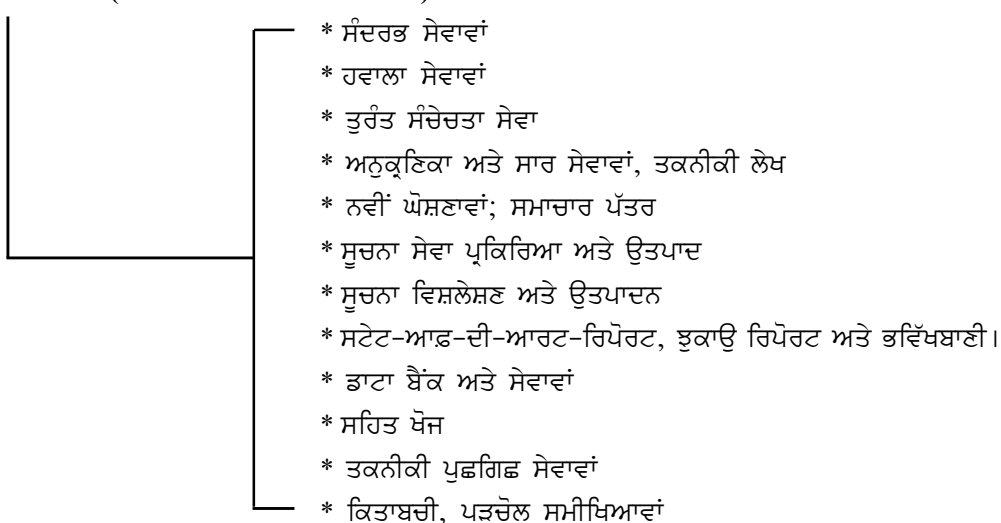
ਸੰਸਥਾਗਤ ਬਣਤਰ ਸਪਸ਼ਟ, ਸੰਪੂਰਣ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ICU ਦੇ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ICU ਨੂੰ ਇਕ ਟੈਕਨੀਕਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਯੂਨਿਟ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾ ਇਕਾਈ, ਸੂਚਨਾ ਵਰਤੋਂ ਵਾਧਾ ਇਕਾਈ ਅਤੇ ਆਮ ਸੁਵਿਧਾ ਇਕਾਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਚਾਰਟ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

ਤਕਨੀਕੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (Technical Library)

ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾ ਇਕਾਈ (Information Service Unit)

- * ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਉਦਯੋਗਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ
- * ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ, ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ
- * ਪ੍ਰੋਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
- * ਸੂਚਨਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ ਬਣਾਉਣੀ
- * ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ
- * ਉਪਭੋਗਤਾ ਸਿੱਖਿਆ

ਆਮ ਸੁਵਿਧਾ ਇਕਾਈ (Common Facility Unit)

- * ਨਕਲ ਸੇਵਾ ਸੁਵਿਧਾ
 - * ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੁਵਿਧਾ
 - * ਅਨੁਵਾਦ ਸੇਵਾਵਾਂ
 - * ਕੰਪਿਊਟਰ ਸੇਵਾਵਾਂ
 - * ਸੂਚਨਾ ਖੋਜ ਸੇਵਾਵਾਂ
 - * ਸਕੱਤਰੇਤ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ
- (ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਬਣਤਰ)

11.6 ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਬਜਟ ਰਚਨਾ (ICU Budget Formation)

ਵਿੱਤੀ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀਥਾਰਾਮਾ (1990) ਨੇ ICU ਲਈ “ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਡ ਬਜਟਿੰਗ” ਜਿਸਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ “ਪਲਾਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਿੰਗ ਬਜਟਿੰਗ ਸਿਸਟਮ” (PPBS) ਹੈ, ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਦਾ ਲਾਗਤ ਦਿਸ਼ਾਮਾਨ (cost oriented) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। PPBS ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀਆਂ ਲਈ ਚਲ ਰਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਿਤ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਿਸ ਤੇ ICU ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਦੇ ਮਾਪਯੋਗ ਜ਼ਰੂਰੀਭਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। PPBS ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਢੁਕਵੇਂ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ PPBS ਦੇ ਲਾਭ ਅਤੇ ਹਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ICU ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਰਤਮਾਨ ਬਜਟ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ PPBS ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :

- (i) ਸੰਸਥਾ ਅਰਥਾ ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੇ ਉਦੇਸ਼;
- (ii) ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ (ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ)
- (iii) ਲਾਗਤ
- (iv) ਲਾਭ ਅਤੇ ਉਪ-ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ
- (v) ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ।

11.6.1 ਢੁਕਵੀਂ ਲਾਗਤ ਸੰਖਿਆ ਤੇ ਪਹੁੰਚ (How to arrive at appropriate figure)

ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਖਰਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਇਕਾਈਆਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਡਾਟੇ ਜਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਮਾਣਕਾਂ (Library Standards) ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਬਜਟ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ :

- (i) ਪਿਛਲੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਪੜਚੋਲ;
- (ii) ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ;
- (iii) ਮਾਣਕਾਂ (standards) ਦੀ ਵਰਤੋਂ; ਅਤੇ

(iv) ਵਿੱਤੀਜ਼ਰੂਰੀਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਯੋਜਨਾ ਖਰਚਾ, ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਚਲਾਉਣ ਉੱਤੇ ਖਰਚੇ।

11.7 ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਪਰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ (Dissemination and Communication)

ਸੂਚਨਾ ਸੋਝਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ICU ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਸਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਜਬਾਨੀ, ਲਿਖਤੀ, ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਸੇਵਾ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰਸਾਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧ ਉਦੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ :

- (i) ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ।
- (ii) ICU ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਵਾਧੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ।
- (iii) ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਨਵੀਨੀਕਰਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ।
- (iv) ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਾਂ ਪਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਢੁਕਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਡਾਟਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
- (v) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨੀਕੀ, ਤਕਨੀਕੀ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਜਜ਼ਰੂਰੀਕਣ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ,
- (vi) ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸੂਚੀ ਟਿੱਪਣ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਸਾਰ ਸੇਵਾ ਦੇਣੀ।

ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੰਗ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਇਛਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੰਗ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਸੇਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਠਕ/ਉਪਭੋਗਤਾ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ।

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :

- (i) ਸੰਦਰਭ ਸੇਵਾ - ਤੁਰੰਤ ਸੰਦਰਭ ਸੇਵਾ, ਹਵਾਲਾ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਖੋਜ।
 - (ii) ਤੁਰੰਤ ਸੰਚੇਚਤਾ ਸੇਵਾ;
 - (iii) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਤੇ ਸਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ;
 - (iv) ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮੁਲਾਕਣ ਸੇਵਾਵਾਂ;
 - (v) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਭੋਗਤਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ; ਅਤੇ
 - (vi) ਸਹਾਇਕ ਸੇਵਾਵਾਂ - ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ, ਅਨੁਵਾਦ, ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ, ਸੇਵਾ ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
- ਸੰਭਾਵਿਤ ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :
- * ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨ/ਸਮਾਚਾਰਜ਼ਰੂਰੀਤਰ;
 - * ਪੈਂਫਲੇਟ, ਕਿਤਾਬਚਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਸ਼ੀਟਸ;
 - * ਵਿਨਿਬੰਧ, ਤਕਨੀਕੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ;
 - * ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ, ਸਟੇਟ-ਆਫ-ਦੀ-ਰਿਪੋਰਟ, ਕਿਤਾਬਤੀ।
 - * ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ਪੁਸਤਕਾਂ।
 - * ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਨੇਮਾਵਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਣਕ।
 - * ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਹੋਏ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਉਪ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ
 - * ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ।
 - * ਅੰਕੜਾ ਸਾਰ
 - * ਸਿਜ਼ਰੂਰੀਸੰਖੇਪ
 - * ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਸ਼ੋ
 - * ਕਾਮਿਕ (Comic) ਅਤੇ ਫੋਟੋ ਨਾਵਲ
 - * ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ

- * ਭਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਧਨ
- * ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ
- * ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਸੈਸ਼ਨ
- * ਸੂਚਨਾ ਹੋਟ ਲਾਇਨ
- * ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਭਰੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੁਨੇਹੇ
- * ਹਵਾਲੇ
- * ਵੀਡੀਓ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ
- * ਸਰਵਣ ਦਰਸੀ ਵਿਖਾਵੇ (ਪੁਲੰਦੇ)
- * ਵੀਡੀਓ ਟੇਪਸ, ਵੀਡੀਓ ਡਿਸਕਸ (ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ)
- * ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਨ ਲਾਇਨ ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ
- * ਦਰਸੀ ਪਾਠ/ਟੈਲੀਪਾਠ।

ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਤਪਾਦ ICU ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਇਹ ਪਰਵਾਨਤ ਉਤਪਾਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11.7.1 ਟੀਚਾ ਉਪਭੋਗਤਾ (Target Audience)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਤਪਾਦ, ਪਰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ :

- (i) ਉਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਲਈ ICP ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਉਪਭੋਗਤਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਪੱਧਰ।
- (iii) ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਪਾਦ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਛਾ/ਝੁਕਾਓ।
- (iv) ਪੁਲੰਦੇ ਦੀ ਕਿਸਮ (ਛਪੀ, ਸੀ.ਡੀ. ਫਿਲਮ ਆਦਿ, ਅਤੇ
- (v) ਸਰਵਣ ਦਰਸੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ।

11.7.2 ਪਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ (Dissemination Channel)

ਕਿਸੇ ਵੀ ICP ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦ ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਲ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਪਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਹ ਭੇਜਣ ਦਾ ਢੰਗ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਸੰਯੋਜਨ ਉਤਪਾਦ ਉਪਭੋਗਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਖ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ :

- (i) ਹੱਥੋ-ਹੱਥੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਉਪਭੋਗਤਾ ਕੌਲ ਵਿਅਕਤੀ ਖੁਦ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਸਮੂਹ ਹੱਥੋ-ਹੱਥੀ ਵੰਡ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- (iii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਵੰਡ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲਈ ਰਖ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਸੰਸਥਾ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ।
- (v) ਸਥਾਨਕ ਭੰਡਾਰ ਕੇਂਦਰ ਰਾਹੀਂ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਪ੍ਰਸਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ।
- (vi) ਬਹੁ ਮਾਧਿਅਮ (mass media) ਛਾਪ।
- (vii) ਰੇਡੀਉ, ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ।
- (viii) ਟੈਲੀ ਸੰਚਾਰ ਟੈਲੀਫੋਨ, ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਆਦਿ।
- (ix) ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ
- (x) ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੈਟਵਰਕ ਆਨ ਲਾਇਨ ਆਦਿ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਚਨਾ ਪਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਸੰਦਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਸੰਦਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

- (i) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਸੂਚਨਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵਰਤਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ?
- (ii) ਕਿਹੜਾ ਸੂਚਨਾ ਮਾਧਿਅਮ ਤੁਸੀਂ ਵਰਤਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਤਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ? ਅਤੇ
- (iii) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਮੀ ਜਾਂ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਅਲਗ ਅਲਗ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

11.7.4 ਫੀਡ-ਬੈਕ (Feed Back)

ਚੰਗੇ ਪਰਿਣਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ICU ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫੀਡ-ਬੈਕ ਦੀ ਇਕ ਆਪਸੀ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ICP ਅਤੇ ICU ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਕਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ICU ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ, ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਪਰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਚਕਾਰ ਹੱਥੋ ਹੱਥੀ ਵੰਡ, ਸਮੂਹ ਵੰਡ, ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਦਿ ਵਿਚ ਫੀਡ-ਬੈਕ ਦਾ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਰਗਰਤਾ ਵਧ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਹ ਮਾਧਿਅਮ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ।

ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

(Criteria for Selection of different delivery system)

ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਹਨ :

- (i) ਲਾਗਤ, (ii) ਕਾਰਗਰਤਾ, (iii) ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ, (iv) ਫੀਡ-ਬੈਕ।

11.8 ਮੰਡੀਕਰਣ (Marketing)

ਮੰਡੀਕਰਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਮੰਡੀਕਰਨ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜਦਕਿ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੂਜੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮਿਥ ਧਾਰਨਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਕਰਨ ਹੀ ਵਾਧੇ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਡੀਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਇਕ ਹੈ। ਸਾਰਸੇਵਿਕ ਅਤੇ ਵੂਡ ਅਨੁਸਾਰ ICP ਅਤੇ ICU ਦੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਹਨ :-

(i) ਮੰਡੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (Market Research and Analysis)

ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ, ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU), ਉਹ ਹਾਲਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ICP ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਕਲਪੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹਾਂ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

- (ii) ਉਤਪਾਦ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ।
- (iii) ਉਤਪਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਇਸ ਵਿਚ ਮਾਮੂਲੀ ਕੀਮਤ, ਲਾਗਤ ਕੀਮਤ, ਪਿਛਲੀ ਕੀਮਤ, ਬਦਲਦੀ ਕੀਮਤ, ਲਾਗਤ + ਲਾਭ ਕੀਮਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- (iv) ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਬੰਧਾਂ, ਪੈਂਫਲਿਟਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਕਿਤਾਬੜੀਆਂ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ, ਪ੍ਰਚਾਰ, ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਨਿਜੀ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਡੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (v) ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਤ ਲਿਆ ਕੇ ਮੰਡੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (vi) ਕਿਸੇ ਸੂਚਨਾ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਪਰਸਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ICP ਅਤੇ ICU ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(vii) ਉਤਪਾਦਾਂ/ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬਾਰੇ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ICP ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11.9 ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ (Advisory Board)

ICU ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਪਿਤਰਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣ।

ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਸਥਾਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਬੈਠਕਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਗਰਤਾ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਲਈ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਹ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ICP ਅਤੇ ICU ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਕੜੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

11.10 ਮੁਲਾਂਕਣ (Evaluation)

ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. (ICU) ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਗਰਤਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਚ ICU ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਲੈਕੋਸਟਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਕਸੋਟੀ ਇਹ ਹੈ :

- (i) ਕਾਰਗਰਤਾ (ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ) ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਹਨ :
 - (a) ਲਾਗਤ ਕਸੋਟੀ, (b) ਟਾਇਮ ਕਸੋਟੀ, (c) ਗੁਣਵੱਤਾ।
- (ii) ਲਾਗਤ ਕਾਰਗਰਤਾ, ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਸੋਟੀ ਇਸ ਵਿਚ ਆਂਤਰਕ ਕਾਰਗਰਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- (iii) ਲਾਗਤ ਲਾਭ ਮੁਲਾਂਕਣ।

ਦੂਜੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਸੋਟੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ :

- (i) ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, (ii) ਫੀਡ-ਬੈਕ, (iii) ਆਰਥਕ ਪੱਖ (ਲਾਗਤ), (iv) ਕਾਰਗਰਤਾ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ, (v) ਵਾਸਤਵਿਕ ਲਾਭ ਅਤੇ ਤਕਨੋਲੋਜੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਅੰਤਰ ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ICU ਦੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖੇ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ICP ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ICU ਦੀ ਕਾਰਗਰਤਾ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਰਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

11.11 ਸਿੱਟਾ (Summary)

ਅੱਜ ਦੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਸਫੋਟ ਯੁਗ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸੂਚਨਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ICU ਲਈ ਮੁਖ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਸੰਯੋਜਨ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ICU ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਤਾ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ, ਤਕਨੀਕੀ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

11.13 ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ

ਪਾਠ ਨੰ: 10 ਵਾਲੀ ਸੂਚੀ।